

s der eeuwen
in Münster en
niet om hun
rechtigheid en
d'uitziet, wordt
er meer.

esthetische
waarheid" ge-
cent in werke-

ldenmoed niet
voor hem de
geweld brak
ter den ouden
geborg, op
praderen eens
cathedralen als
nheid dorsten-
kerken als de
e boeren kwa-
erkennt in het
ning der ziel,
"en prijst de
vlogen eeuwen
en strijd ver-
bezit aantasten
berg uit, maar,
indige vorming
het in geen
ternis.

t, naar Rosen-
agen" van het
physische basis
rijdende werk"
hoonheid weer

overwinnen; zij
t en ijvert voor
sche vereering,
ur voorwerp in
t alle rechten,
t het tot „ver-
gestalte zonder

omst".... de
feet der Noord-
dat „hij een-
dienst beperkt
es" in één be-
neer de Bijbel
heid komt als
wordt datzelfde
cholden.

is niet. Maar uit
brochure blijkt
aan de Heilige
Kerk in hoofd-
teken, ze voor-
en eert, hun in-
stellingen be-
gevormd wer-
trukkingen der
epste mensche-
en veel van hun
etere vormen"
net beperkte
risch-gebonden

het „eeuwige,
ent volgens den
oor de mensch-
twikkeling zou
moezaam afge-
fs de schoonste
eugen niet als
a geslacht.

ensch verheven
eerlijke mythe,
ardering komt
den, welke de
schen kerkstrijd
vinning der be-
dictatoriale ge-
rt Dr Horreüs
tot Rosenberg
beweging begeert
n hoofdzakelijk
itie tegen een
lfde wijze prijst
rachte wapen,

l, wijl „dit boek
hij kan dien lof
hart uiten, om-
c vermogen dit
orgoed van zijn
as begeert voor
re godsdienstig-
nationaal-socia-
lenscht en ver-
ng van het op-
t niet zal voort-
volgens hem ge-
en en het gebied
ijders der belij-
laan, maar hel-
en; zij zouden,

hooren we zeggen, de algeheele bevrijding zelfs
verhinderen.

Het oordeel van Dr Horreüs de Haas over die
strijdende belijders is tweeslachtig. Wij begrijpen
nu waarom in zijn kringen velen langen tijd doof
bleven voor het geroep der Russische Christenen.
Want voor het eigenlijke doel van den kerkelijken
strijd hadden zij niet de geringste sympathie, eer-
der het tegendeel. Zij vroegen zich alleen af of de
actie der geloovigen tijdelijk ook dienstig was aan
hun belangen; of zij deze menschen een korten
tijd gebruiken konden voor hun doel. Heeft de
bolsjewistische regering zelfs niet eenmaal de
„secularische" kerkgenootschappen gesteund om ze
daarna des te heviger te slaan?*)

Welnu: talrijke marxisten meenden en meenen
nog — geheel ten onrechte —, dat de „belijdenis-
beweging", zij het haars ondanks, ook voor hen
werkt, en uiten daarom hun bewondering voor
haar actie. Wanneer echter Christenen in Rusland
de rechten der Kerk verdedigen, brandmerken die-
zelfde menschen hen dikwijls als „wegbereiders
der reactie" en „ondermijners van het „opbouw-
wende" werk der communisten". Eenerlei strijd,
tweeërlei beoordeeling. Dat verbaast ons niet van
menschen, die zuivere utiliteitsoverwegingen laten
gelden. Wij gelooven gaarne, dat Dr Horreüs de Haas
ook het bolsjewistisch geweld tegen de Kerk af-
keurt, dat hij den moed eert, waarmede de ge-
loovigen voor hun belijdenis strijden. Maar zijn
verwerping van de eigenlijke motieven van den
heroïsch kamp, en zijn openlijke sympathie voor
Rosenbergs eisch tot „onafhankelijk waarheids-
onderzoek", verminderen de waarde zijner bewon-
dering zeer aanzienlijk. Aesthetische ontroering is
het tegendeel van oprechte liefde.

Tegenover beschouwingen als van den Zwol-
schen predikant, klinkt krachtig het getuigenis,
dat alleen Gods Woord de menschheid verlost, dat
de Bijbel de eenigste bron des levens is. En wan-
neer een gezaghebbend socialist als Dr Horreüs
de Haas, dit getuigenis afwijst en zijn geestver-
wanten voorhoudt, dat de religie ons voor de
laatste vraag van „God en wereld" laat staan,
dan spreekt hij daarmede een vonnis uit over de
„religieuze sociaal-democratie", welke hij aan-
hangt. De weg, dien hij wijst, voert van God af.
Want Gods beloften worden verworpen.

A.

B. t. B.

4) We herinneren hier aan de artikelen over het boek
der Webbs in „De Reformatie" van 18 Sept. t/m 23 Oct.
1936, en wijzen op beschouwingen in het blad der Duit-
sche geëmigreerde socialist: de „Neue Freie Presse",
waarin de schrijvers openlijk erkennen, dat de motieven
der „belijdenisbeweging" voor de socialist niet de minste
betekenis hadden. Zij konden zich eigenlijk niet voorstel-
len, dat een modern mensch voor zulke „oude, vergane
leuzen" wilde strijden. Maar zij begeerden toch de over-
winning, echter alleen om hun doel: den ondergang van
het nationaal-socialisme, des te sneller te bereiken. Dit
werd met zooveel woorden gezegd!!

HET BOEK VAN DE WEEK

Rondom de Kuiper-litteratuur.

VII.

Ook wanneer men alleen in hoofdtrekken
Groens beginsel inzake de verhouding van Kerk
en Staat wil tekenen, mag toch niet onvermeld
blijven de diepgaande wijziging in de toepas-
sing van dit beginsel, waartoe Groen in het na-
jaar van 1862 werd genoodzaakt.

Sinds najaar 1862 toch proclameerde hij met
grote kracht een radicale scheiding van
Kerk en Staat, als eisch van het ééne, zelfde be-
ginsel, waaraan hij ook toen volkomen trouw bleef.
En tot aan zijn dood toe bleef Groen deze schei-
ding begeren.

Om deze veranderde beginseltoepassing te ver-
staan is het noodig iets van de werkelijke
verhouding, waarin Kerk en Staat tot elkander
stonden in het begin en midden der vorige eeuw,
te bezien.

Deze verhouding was, ook na 1813, tot stand ge-
komen onder den invloed van een revolutionaire
theorie, die aan de Kerk geen eigen plaats en
geen eigen recht voor de vervulling van haar taak
gunt.¹⁾

1) De Maatregelen tegen de Afgescheidenen enz., 1837, p.
13 v. Kort formuleert Groen die revolutionaire theorie in zijn
Handboek der Geschiedenis van het Vaderland², p. 680: a. het
Gode meer gehoorzaam zijn dan de menschen, geldt niet; b. de
staat begunstigt de kerkpartij, die in de suprematie van het
wereldlijk gezag baatzuchtig berust; c. gebruikt gaarne de kerk
als steun en werktuig (instrumentum regni); d. breidt gaarne
zijn invloed uit, door overnemen (monopoliseren) van hetgeen
de eigenaardige taak der kerk is (onderwijs, armbestuur); e.
streeft naar hooger beschaving en verlichting, naar een soort
van godsdienstloze godsdienstigheid (religion civile), als band
van de burgermaatschappij.

Of deze theorie werd toegepast op de wijze, zoo-
als Koning Willem I dat deed, of naar de methode
van Thorbecke, dat is alleen maar een betrekkelijk
verschil. De eerste maakte de Kerk tot een onder-
deel van de staatsmachine, tot een werktuig nuttig
voor den opbouw van den revolutionairen Staat.
De tweede ontrukte aan de kerk een groot deel
van haar specifieke arbeid, hield de kerk voort-
durend in de boeien door den Staat gesmeed en
liet de zoo beroofde en geknechte Kerk vervol-
gens haar „vrijheid". Een vrijheid, die naar Groen
eenmaal opmerkte, wonderlijk veel op vogelvrij-
zijn geleek.²⁾

Het revolutionaire streven kwam allereerst uit
op het terrein van het onderwijs.³⁾ De Staat zou
voor het onderwijs zorgen. Aan de Gezindheden
werd het recht om de jeugd naar de eigenaardig-
heid der Gezindheid op te voeden ontfond. Het
onderwijs zou gegeven worden op de ééne, alge-
meene, gemengde volksschool. Er moest immers
eenheid komen! Eenheid, naar de moderne
theorieën de eerste voorwaarde voor het welzijn
van den Staat. „Derhalve Volkseenheid, eenheid
van de Volksschool; nationaliteit der opvoeding;
nationaliteit in den zin van het revolutionair be-
ginsel; onderwerping van alle verscheidenheden;
ook van die waarin het nationaal karakter zich
openbaart, zoodra zij aan de vorming of aan het
behoud dezer nieuwerwetsche nationaliteit hinder-
lijk zijn."⁴⁾

Sinds 1806 was dit onderwijs al minder christe-
lijk geworden. Juist omdat alle Gezindheden op
de volksschool vereenigd moesten worden daalde
het christelijk peil der scholen. Immers naarmate
de Gezindheden zich meer van hun eigenaardig-
heid bewust werden, moest b.v. al meer het specifiek
gereformeerde of roomsche worden ontzien.⁵⁾ De
Volksschool mocht christelijk zijn in zoo ver de
algemeenheid van haar inrichting dat toeliet.
„Soort en mate der Christelijkheid wordt aan tijd
en plaats, aan de omstandigheden ondergeschikt."⁶⁾
„De school was Christelijk in 1806 met aanbeve-
ling, in 1830 met verwaarloozing, in 1842 met ter-
zijdestelling van den Bijbel".⁷⁾ Terwijl in 1857 de
beruchte schoolwet van Van der Bruggen tot
stand kwam, die een opleiding tot „christelijke"
deugden ordonneerde, waarbij, naar de eigen woor-
den van den minister dit woord „christelijk" niet
anders kon en mocht worden opgevat „dan dat
alle leerstellige en dogmatische bestanddeelen, alles
met één woord, wat tot het begrip des Christen-
doms, van zijn waarheden, van zijn feiten, van zijne
geschiedenis behoort, van de gemengde school ver-
wijderd moet blijven."⁸⁾

De Staat riep op deze wijs een school-gods-
dienst in het leven, waarvan de aard en het
gehalte „door veranderbare wetten, door vorste-
lijke of ministeriële Besluiten, door politieke
invloed, door de luimen van een Gewestelijk of
Plaatselijk Bestuur bepaald wordt". Een school-
godsdienst gericht tegen alle bestaande gezind-
heden. Een school-godsdienst geheel naar den zin
„van een nieuwe en zeer talrijke Gezindheid, de
Gezindheid van het Indifferentisme of Uni-
versalisme, of hoe zij ook heeten moge."⁹⁾
Die nieuwe sekte kreeg zoo feitelijk den voor-
rang, ja de alleenheerschappij in de volksschool.
De lagere school werd het door den Staat be-
taalde propaganda-instituut voor het geloof
dezer sekte, voor het „christendom boven ge-
loofsverdeelheid".¹⁰⁾

En terwijl de Staat dit onderwijs opdrong,
werkte hij op alle mogelijke, soms zeer lage en
sluwe manieren het christelijk, bijzonder on-
derwijs tegen. Bijzonder onderwijs mocht wel
gegeven worden, werd zelfs gesubsidiëerd, mits
het van hetzelfde gehalte was als het openbaar
onderwijs. Maar de oprichting van christelijke
bijzondere scholen werd vóór 1848, waar men
maar eenigszins kon of durfde, belet. En toen de
vrijheid van onderwijs in 1848 grondwettig was
vastgelegd, werd die vrijheid op inferieure en on-
wettige wijze beknot en met alle denkbare mid-
delen werden de christelijke scholen, die „godde-
looze broeinesten" tegengewerkt.¹¹⁾

H.

C. V.

2) Adviezen, II, (1857), p. 271. Ned. Ged., I, p. 164.

3) De Maatregelen enz., p. 9 v. Handboek, p. 680, 688, 742,
871. Het is ondoenlijk op te geven waar Groen over het
onderwijs schrijft. Er is nagenoeg geen boek van zijn hand,
waarin hij er niet min of meer uitvoerig over handelt.

4) Het Regt enz., p. 149.

5) Idem, p. 150 v.v.

6) Idem, p. 152.

7) Idem, p. 148.

8) Herhaaldelijk door Groen geciteerd. Zie b.v.: *Vrijheid
van Christelijk-Nationaal Schoolonderwijs* enz., p. XXXIV,
125/6. Zie over de wet van 1857: hetzelfde werk p. XI v. En
verder: *Over het ontwerp van wet op het Lager Onderwijs*
(1857); *De Tweede Kamer en de Volksopvoeding* (1863);
Studien en Schetsen ter Schoolverheffing (1865) enz.

9) Het Regt enz., p. 165 v.

10) Zie over dezen term van Thorbecke en de beteekenis er
van: *Adviezen*, II, (1857), p. 269*. *Vrijheid* enz., p. XXXIV,
9, 51, 60, 117, 119, 122, 127, 138, 145, 148, 171, 177. *Ned. Ged.*,
III, 200, 308, 322.

11) Zie voor het bovenstaande: *Het Regt* enz., p. 139 v.;
Vrijheid enz., p. 2, 9 (op deze pagina het woord „goddelooze
broeinesten"), 115 v. *De Tweede Kamer en de Volksopvoeding*,
p. 42 v.

GEESTELIJKE ADVIEZEN

(Alle inzendingen, deze rubriek betreffende, aan
Ds D. van Dijk, Akkerstraat 26, Groningen.)

Een merkwaardige brief.

Een merkwaardige figuur in de geschiedenis van
de Nederlandsch Hervormde Kerk in de vorige
eeuw, is Ds P. D. M. Huet.

Oorspronkelijk een man van vrijzinnige richting,
kwam hij in Zuid-Afrika tot bekeering. Daar diende
hij onderscheidene gemeenten. In 1867 (hij was
toen 40 jaar) kwam hij terug. Was toen eenigen tijd
reizend predikant der „Confessioneele Vereeniging"
en stond later als predikant in Veenendaal, Dirks-
land, Nunspeet en Goes.

Van een Groningsche familie kreeg ik een brief,
door Ds Huet geschreven aan iemand, dien hij
hier ontmoet had en aan wien hij zich terstond
geestelijk verwant had gevoeld.

Ik laat dezen brief hier in zijn geheel volgen.
Hij is gedateerd 24 Januari 1875 uit Dirksland.

Geliefde Vriend!

Ik had reeds in mijn hart om te schrijven en
zou dit ook gedaan hebben, hadt gij mij niet ge-
schreven. Want in die weinige oogenblikken,
waarin ik met u mocht spreken, voelde ik, dat
er een band tuschen u en mij gelegd was. Moge
het van den Heere zijn. Ik kon dien avond voor
die vergadering niet spreken. Misschien zeide ik
reeds te veel. God de Heere Zelve heeft mij bij
het licht Zijner ontzaglijke heiligheid aan mijn
waangelooft, schijnvroomheid, huichelarij ontdekt.

Dit is nu een jaar geleden. Sedert dien tijd
is er bij tusschenpoozen veel met, of liever in
mij geschied. Maar ik ben niet verlost. Toch
gevoel ik, dat mijn hart is bij de armen en el-
lendigen. Maar hoe gelukkig acht ik hen, die
het mogen weten, dat zij door den Vader aan
den Zoon gegeven zijn en door den Zoon tot den
Vader zijn gebracht! O mocht het God behagen
deze groote, heerlijke daad, nog te Zijner tijd
aan mij, onwaardige, te doen!

Gelijk u zeide, zonder duidelijke roeping des
Heeren, inwendig, kan ik van hier niet gaan. Ik
heb geen recht of aanspraak, die te wachten.
Want wie ben ik? Maar hoe zou ik zonder dat
deze plaats kunnen verlaten, waar ik eerst met
zooveel ijver mijn eigen werk, meenende, dat
het des Heeren was, heb opgericht, waar de
Heere alles heeft afgebroken en waar wij hopen,
dat het Hem zal behagen, nog eens zelve op te
staan en Zijn kracht en heerlijkheid te open-
baren.

Ik heb van Ds Kohlbrugge bijna niets gelezen,
maar gevoel mij naar zijn schriften getrokken.
Ik hoop er binnenkort eenige te ontvangen,
maar ik ben bevreesd voor alle leeringen van
menschen. O, mocht ik nog eens werkelijk door
den Heere geleerd worden!

Kohlbrugge was een vriend van dien predikant
in Afrika, in wiens huis de Heere Zich voor
teerst aan mij openbaarde, 20 jaar geleden. Ver-
leden jaar was ik eenigszins voornemens hem op
te zoeken, maar ik mag wel zeggen, de Heere
heeft het verhinderd.

Ik heb uit de diepte een zestal preeken, in
het afgelopen jaar gehouden, opgeschreven. De
eerste is: „De verwachting des huichelaars zal ver-
gaan". Zij zullen worden uitgegeven en dan hoop
ik u een ex. er van te zenden. Maar gij moet er
niets van verwachten. Zij zijn van iemand, die
niets heeft, geen gebed, geen geloof. Ik hoop,
dat het niet kwaad in 's Heeren oogen is. Maar
in onzen tijd van leugen-orthodoxie mag het als
een getuigenis zijn, vooral na al de geschriften
door mij uitgegeven, zoo vol vermenging van
waarheid en leugen.

En nu, mijn waarde vriend, kan ik niets meer
schrijven. Ik ben ledig, dor, koud, hard, ver-
stokt en wat ik schrijf zijn slechts woorden.
Wees zoo goed den grijzen vriend, die naast u
zat, van mij te groeten, ook den Heer Richt-
meijer. Als de Heere het geeft, hoop ik hen te
antwoorden.

O, moet ik dan een brief als de uwe, met zulk
een schrijven beantwoorden? Kan ik u dan niets
terugschrijven? Neem het dan maar zoo als het
is, als een bewijs, dat ik de korte ontmoeting
met u als een lieflijke herinnering heb mede-
genomen en bewaard.

Mochten mijn blinde oogen nog eens geopend
worden! Mocht ik nog eens waarlijk door God-
delijke kracht mijn leven verliezen en niet
slechts een veroordeeld misdadiger (want dat
ben ik en zoo ga ik daarheen) maar een verloren
zondaar worden! Mocht ik mijn leven waarlijk
verliezen! Mocht ik eens waarlijk onder het
recht Gods komen! Mocht ik sterven! En o
mocht de Heere Jezus Christus ook nog voor mij
tusschenbeide komen! Mocht ik één plant met
Hem gemaakt worden! Mocht ik nog eens kun-
nen zeggen: Ik leve niet, maar Christus in mij!
O mocht ik tot Zijn voeten komen! Mocht ik